

Christus
Knecht
Knecht

Pastorale omgang met kwetsbaarheid

'Misschien is dit kapotte "waardeloze" leven van mij nú wel veel geslaagder in navolging van Christus dan een leven vol prestatie en mogelijkheden. Maar wat kan ik ernaar verlangen om weer "normaler" te functioneren.' Zo verwoordde een lid van een kerkelijke kring haar kwetsbaarheid. Het had al de nodige moed gevergd om deze zinnen uit te spreken. Maar daarna viel een ongemakkelijke stilte in de groep met een aantal 'geslaagde' mensen die haar het liefst uit de weg gingen. Kwetsbaar is niet maakbaar, het betekent ook dat je te kwetsen bent!

In deze bijdrage wil ik laten zien dat kwetsbaarheid van mensen een specifiek en onmisbaar perspectief geeft op pastoraat, en dat dit van de pastor in elke ontmoeting vraagt om een eigen bejegening van de pastoraat. Eerst geef ik een omschrijving van kwetsbaarheid en een tijdsbeeld. Vervolgens schrijf ik over het handelen van God, dat aan het pastoraal handelen ten grondslag ligt en daarin gestalte kan krijgen. Daarna breng ik professioneel pastoraat ter sprake in de bedding van de christelijke gemeente (en daarbuiten) en dat wat mijns inziens behoort tot een adequate pastorale omgang met tal van kwetsbaarheden.

Contrastervaringen

De kwetsbaarheid van het leven komt vooral tot uiting in contrastervaringen vergeleken met het gewone leven (Anbeek 2013a-b), diepe

< Aad de Haas, 'Christus en de overspelige vrouw',
[1948-1952]

belevissen die het alledaagse overstijgen, het vanzelfsprekende doorbreken en ontregelen. Dit kunnen allerlei ervaringen zijn: van ontredde, verlies en gekwetst worden in tal van gebroken situaties. Maar evengoed ervaringen van schoonheid en ontroering, die teer en uitzonderlijk zijn; dat wat eruit springt en extra opmerkelijk is.

Deze ervaringen lopen soms door elkaar heen en maken in feite duidelijk hoe fragiel het leven zelf is, kostbaar en tegelijk kwetsbaar, maar soms ook bizar (denk aan alle levenservaringen die in het wijsheidsboek Prediker als *hevel* = (v)lucht(ig) geduid worden). In coronatijd werd mijn eerste kleinkind geboren en dat riep veel verwondering op. Tegelijkertijd moesten allerlei beperkingen in acht genomen worden, die kraambezoek maakte tot raambezoek.

In het vervolg richt ik mij in het bijzonder op de contrastervaringen die weerstand oproepen en pijnlijk zijn. Als gebeurtenissen die ons

compleet overvallen of onderuithalen, kwetsen of verwonden. Dat gaat vaak samen met onzekerheid, twijfel, schaamte, schuldgevoel, angst, controleverlies of controledwang.

Samenleving onder druk

In coronatijd zijn we ons veel bewuster geworden van kwetsbaarheid. Denk alleen al aan het feit dat dit virus moeilijk te beheersen bleek, slachtoffers eiste in alle lagen van de bevolking, de samenleving lamlegde en een immense druk op het zorgpersoneel uitoefende. Onderzoek door het Centraal Bureau voor de Statistiek laat zien dat in de eerste twee kwartalen van 2021 vijftien procent van de bevolking ouder dan 12 jaar psychisch ongezond was. Maar hoeveel bereidheid en ruimte is er eigenlijk om die kwetsbaarheid te tonen en te erkennen? Er zijn allerlei omstandigheden die deze erkenning bemoeilijken.

> De ongekende keuzevrijheid leidt tot onzekerheid, tot keuzestress of een vrees om iets te missen.

Hoezeer ook de moed wordt aangeprezen om kwetsbaar te zijn en imperfectie te omhelzen (Brown 2010), in het dagelijks leven verbergt menig een nog die kwetsbaarheid. De prestatiedruk om verschil te maken met anderen is groot: sterk zijn en krachtig overkomen om maar niet minder, laat staan zielig gevonden te worden. Uit angst hiervoor proberen mensen nog steeds hun broosheid te verbergen of te miskennen, zoals de Vlaamse psychiaters Dirk De Wachter, Damiaan Denys en Paul Verhaege betogen, waardoor men elkaar slechts elk van achter een eigen masker ontmoet. Maar wie die kwetsbaarheid negeert of miskent, loopt grote

kans op onder meer een burn-out. Gebrek aan controle op het ene terrein kan leiden tot controledwang op het andere (bijv. bij een eetstoornis).

Een ander fenomeen is het weggijken wanneer mensen breekbaar blijken te zijn of geschonden. Ze kosten te veel zorg, tijd en aandacht en worden makkelijk weggeduwd naar de rand van de samenleving. Alsof het menselijk lijden niet mag bestaan. De geschetste situatie van de kwetsbare vrouw in de inleiding is hier tekenend. Wie zich kwetsbaar opstelt heeft zeker niet de garantie dat hij of zij ook de aandacht en zorgvuldigheid krijgt die hij nodig heeft. Denk aan zorgmedewerkers die door long covid buiten het arbeidsproces zijn komen te staan of de slachtoffers van het 'ongekend' onrecht bij de veronderstelde belastingfraude.

Vervolgens noem ik de blootstelling aan een enorme diversiteit van overtuigingen (Perrin 2020). De veelheid aan opties qua invulling van je leven, qua relaties en seksualiteit, qua geloof en overtuigingen, lijkt aantrekkelijk, maar de ongekende keuzevrijheid heeft ook een keerzijde. Die leidt tot onzekerheid, tot keuzestress of een vrees om iets te missen (fomo: *fear of missing out*). Wie alles wil meemaken, het beste uit het leven wil halen, uitproberen, wordt vroeg of laat geconfronteerd met eigen breekbaarheid. Ondertussen rijst ook steeds meer verzet tegen de illusie van chronisch geluk. Het individualisme heeft schaduwkanten: verlies van de ander en verlies van jezelf.

De druk in de zorg en de lange wachttijden bij psychologen laten zien hoezeer men snakt naar menselijke waardigheid en persoonlijke aandacht. De behandelingen zijn vaak zo beperkt en zo efficiënt mogelijk – daarna moet het over

zijn – waardoor tijd en ruimte voor kwetsbaarheid ontbreken (De Vries-Schot 2021). Gevaar is dat men leeg en onvervuld achterblijft. Het is niet verwonderlijk dat wat men aanduidt als zoeken naar zingeving, een belangrijk thema wordt en een spirituele armoede blootlegt, die roept om *zielzorg* (Borgman 2021, 9) met zorgvuldige aandacht voor de totale mens als schepsel van God.

Handelen van God in kwetsbaarheid

Pastoraat is een typisch christelijk woord omdat het verwijst naar de *Pastor Bonus*, Jezus Zelf, God in eigen Persoon. Het wezenlijke van pastoraat is mijns inziens de basishouding dat Gods handelen aan ieder menselijk handelen voorafgaat. Dit geeft fundament en legitimatie aan het pastoraat. Bovendien levert dit een uiterst waardevolle grondhouding naar iedere pastorant in al diens waardigheid als schepsel naar Gods evenbeeld en tempel van de heilige Geest. Dat is dan ook meteen het verschil met een biomedische en psychologische benadering: het eigene van pastoraat is de spirituele dimensie. Daarbij kan in Gods handelen ook nog onderscheiden worden tussen Gods handelen *voor* ons en zijn handelen *met* ons, of *door* ons (Baan 2019, 21).

Om te beginnen stelt God zich bijzonder kwetsbaar op door zijn heilige Naam te verbinden aan zulke fragiele en teleurstellende mensen als Abraham, Isaak en Jakob. Hij schaamt zich niet hun God te heten en zijn reputatie op scherp te stellen met een slavenvolk. Ze mogen Hem zelfs aanklagen als zij iets tegen Hem hebben (Micha 6:3). De hoge toon die Job mag aanslaan in zijn lijdend onrecht als protest tot God is ook tekenend. De wijsheidsliteratuur spreekt boekdelen over de inlevende houding

ten opzichte van de kwetsbare: de neerslachtige geest, wie zal die opbeuren (Spreuken 18:10-20)? En in de woorden over zijn Knecht belooft God de kwijnende vlam niet te doven en het geknakte riet niet af te breken (Jesaja 42:3). Hij is een God die de waarde ziet van wat broos en kwetsbaar is. Voordat mensen de moed opbrengen zich kwetsbaar op te stellen, is God hun voor.

> *God stelt zich bijzonder kwetsbaar op door zijn heilige Naam te verbinden aan fragiele en teleurstellende mensen.*

In het bijzonder komt Gods kwetsbaarheid tot uitdrukking in de menswording van Gods Zoon. Wat in de toenmalige Griekse cultuur zo onvoorstelbaar is, gebeurt: *Logos* die *sarks* wordt. Nota bene de krachtige wereldgeest die zich verlaagt tot 'vlees'. God openbaart zichzelf in zwakheid als Hij een kwetsbare baby wordt in een voederbak. Hij werd mens als wij, met alle vormen van ziekte en zwakte die daarbij horen (Jesaja 53:3). Hij stond doodsangsten uit en deelde volop in onze angst en pijn, gebrokenheid en lijden (Hebreeën 2:17-18; 5:7). Hij droeg niet alleen wonden, maar evenzeer zonden en ging er kapot aan. In feite is alles wat Jezus uitdraagt, de kracht van kwetsbaarheid. Hij prijst ook niet toevalligerwijs kwetsbare mensen gelukkig: armen van geest, zachtmoedige, treurende, barmhartige, vervolgte mensen. En Hij spreekt zijn wee uit over keiharde ego's, arrogante, zelfgenoegzame machthebbers en betweters die zichzelf in het middelpunt stellen.

Het meest krachtig is Jezus in zijn kwetsbaarheid als Hij naakt aan het kruis hangt. Hij

heeft zich niet aan zijn glorie vastgeklampt, maar zich verlaagd tot de positie van een slaaf (Filippenzen 2:6-7). Zijn lijden is veel dieper en breder dan alleen het versmalde perspectief van de zondebok. De kruisdood betekent oneindig veel meer voor wie slachtoffers zijn van misbruik en geweld, als zij zich kunnen en mogen identificeren met Hem die Redder en Slachtoffer tegelijk is. Hij werd uitgekleeft, verworpen, veracht, bespot, weggehoond. Maar zijn lijden is evenzeer van betekenis voor de misdadiger die zichzelf niet onder ogen durft te komen en Jezus tot het allerlaagste niveau ziet afdalen. Het is een kracht die zich openbaart in kwetsbaarheid, waarbij Hij alle machten heeft onttroond, in een ontwapenende strategie (Kolossenzen 2:15). Hij toont zijn traumata en stigmata tot na zijn opstanding.

> *Wie wil leren om te gaan met kwetsbaarheden vind bij Jezus een unieke inspiratiebron.*

Gods handelen gaat aan menselijk handelen vooraf en toont op een unieke manier hoe God zelf zich als Eerste kwetsbaar opstelt. De pastorale navolging ontspringt op de plaats waar wij Hem onmogelijk kunnen volgen: in zijn unieke offer van zelfovergave en liefdedaad voor mensen. Dat is de immense kracht van kwetsbaarheid die de werkelijkheid voorgoed heeft veranderd (Baan 2019). Wie wil leren om te gaan met kwetsbaarheden vindt bij Jezus een unieke inspiratiebron.

Waardigheid in verbondenheid

Uit het handelen van God mét mensen blijkt meteen dat Hij het zwakke niet uit het oog verliest, maar juist opzoekt, getuige de boodschap

van Paulus aan de gemeente van Korinte. De meesten van hen stonden niet hoog in aanzien, maar zijn uitgekozen ondanks hun lage posities op de maatschappelijke ladder (1 Korintiërs 12:26-30). De apostel Paulus gebruikt voor de gemeente die Christus heeft gevormd, de uit die dagen bekende metafoer van het lichaam. Alleen doet hij dat met een bijzondere spits.

De delen van het lichaam die het zwakst lijken, zijn het meest noodzakelijk (1 Korintiërs 12:22). God heeft ons lichaam zo samengesteld, dat de leden die het nodig hebben (NBV) of tekortkomen (HSV), zorgvuldiger behandeld worden en groter eer krijgen.

1 Korintiërs 12:24

Het onderscheid is treffend: juist wie zwak schijnt te zijn, wie tekortkomt, is belangrijker. Paulus laat een krachtig tegengeluid horen: wie zwak lijkt en last ondervindt van eigen kwetsbaarheid, die is nota bene het meest nodig.

De delen van ons lichaam waarvoor we ons schamen en die we liever bedekken, behandelen we zorgvuldiger en met meer respect.

1 Korintiërs 12:23

Schaamte binnen de gemeente wordt hier voluit erkend: kwetsbaarheid en tekort behoren niet weggestopt te worden, maar onder ogen te worden gezien. Zij worden zelfs omgeven met aandacht, respect, voorzichtigheid en zorgzaamheid. Alleen dan kan de liefde – als de bloedcirculatie – in de gemeente als lichaam goed stromen in de onderlinge zorg voor elkaar. Bij pastorale zorg zowel binnen als buiten de christelijke gemeente is de basisattitude van ontvankelijkheid het voornaamste. Wie

op anderen neerkijkt als zwak, lastig of zielig, en juist de kwetsbare leden geen ruimte biedt – laat staan ze inschakelt – schiet tekort. Die houding naar anderen begint met het erkennen van eigen kwetsbaarheid (Koopman 2008). Het is opmerkelijk hoeveel (kleine) kringen in de christelijke gemeente of vriendschappen gebrekkig gaan functioneren of zelfs stranden, juist omdat daarvoor geen ruimte blijkt te zijn (zie inleiding).

De paulinische norm en waarde om extra aandacht te besteden aan kwetsbare leden bepaalt een grondhouding. Daardoor kan ook ruimte ontstaan voor mensen met verschillende culturele of sociaalmaatschappelijke achtergronden. Zodat die voor vol worden aangezien en voluit gerespecteerd en ingeschakeld (vgl. Handelingen 6 over de discriminatie van de Griekssprekende en Hebreeuwssprekende weduwen). De gemeente kan zo een waardige plek worden die het verschil maakt met haar omgeving, omdat aan broze mensen de nodige aandacht wordt gegeven en juist zij belangrijk blijken te zijn.

In een interview vertelt Brené Brown (2016/9) dat ze de verbindende waarde van de kerkgemeenschap heeft (her)ontdekt, toen ze geconfronteerd werd met haar eigen kwetsbaarheid. Met als gevolg dat zij zich met haar gezin bij zo'n gemeente aansloot. De christelijke gemeente kan een plaats worden waar uithoudingsvermogen en doorzettingsvermogen worden geoefend in het lijden en draagkracht geboden wordt om samen lasten te dragen (bijv. in een compassie- of klankbordgroep als mantelzorg). Al heeft dat altijd een grens, omdat ieder ook zijn of haar eigen verantwoordelijkheid behoudt. In de brief aan de Galaten schrijft Paulus zowel 'draag elkaars lasten' als:

'ieder moet ook zijn eigen last dragen' (Galaten 6:1-6). Maar Paulus geeft duidelijk aan hoe verbindend het werkt wanneer verdriet en vreugde worden gedeeld met elkaar en elkaars hulp wordt ingeroepen. Dit kan in allerlei vormen gestalte krijgen, in kleinere of grotere kringen binnen of buiten de gemeente. Maar

> De gemeente kan een waardige plek worden, omdat aan broze mensen de nodige aandacht wordt gegeven en juist zij belangrijk blijken te zijn.

met name in de kring van de viering van het heilig avondmaal, zowel in het kerkgebouw als ook thuis. Daar waar de liefde van Christus wordt gedeeld, Hij maakte zich kwetsbaar in een totale zelfovergave.

Bevestigen als specifieke functie

In de literatuur over het specifiek en professioneel pastorale handelen zijn in de loop van de tijd (Clinebell 1984) vier functies onderscheiden: bijstaan, begeleiden, helen en verzoenen. Naar mijn overtuiging ontbreekt een functie die met name bij kwetsbaarheden van groot belang is, die ik omschrijf als: *bevestigen* (ook wel 'empowerment' genoemd). Hieronder versta ik dat de pastor zich toelegt op erkenning van de pastorant, zodat deze zich voor alles gehoord, gezien en gevoeld (empathie) weet. Dat is meer dan 'bijstaan', omdat vooral aansluiting en bevestiging moet worden gezocht waar de ander zich bevindt. In feite heb ik die functie ontleend aan de bevestigingsleer van psychiater Anna Terruwe, die in haar werk veel aandacht hieraan besteedde. Juist in kwetsbare situaties is bevestiging noodzakelijk als

grondhouding die getuigt van zachtmoedige wijsheid.

Voordat verdere stappen worden ondernomen in de richting van begeleiding, heling of verzoening, moet eerst sterk geïnvesteerd worden in het creëren en opbouwen van een veilige ruimte (Brink 2013). Dat betekent in de praktijk dat veel geduld geoefend moet worden en het proces van begeleiding vooral niet geforceerd wordt. Zo zal de persoon met

> Paulus presenteert zich niet als een zielig slachtoffer, maar als een zelfbewust persoon die kracht vindt in zijn Zender.

suïcidale gedachten niet meteen worden gecorrigeerd of tegengesproken, maar eerst voluit serieus genomen op zijn dwaaltocht in Niemandsland (Brink 2018). Daardoor kan ruimte geboden worden aan uitingen van boosheid, woede, radeloosheid, pijn en verdriet (Brink 2017). Zoals Job in zijn lijden de moed opbrengt zijn geboortedag te vervloeken pas *nadat* zijn vrienden zo lang gezweven hebben omdat ze zagen hoe immens groot zijn verdriet was (Brink 2004).

Kracht van kwetsbaarheid

'Wanneer was jij op het allersterkst? Toen ik mijn zwakte durfde te laten zien!' (Mackesy 2020). Mogelijk is die ogenschijnlijk 'zwakke' of 'kwetsbare' veel sterker dan je denkt. Als de pastorant door alles heen ervaart dat God hem of haar draagt ook met behulp van anderen. En als Gods Geest de pastor duidelijk maakt hoe sterk zijn kracht zich uit in de zwakte van die ander. Het kan je confronteren met je eigen kwetsbaarheid, als je liever sterk en

onafhankelijk bent. Wie weet helpt de ander die dagelijks te kampen heeft met onmacht en onvermogen, juist jou verder. Zoals een pastoraante een keer tegen haar pastor zei: 'Als jij het moeilijk krijgt, kom jij dan bij mij?' Daar staat weer tegenover dat de pastor ook zijn professionele distantie moet bewaren. Door pastoranten niet onnodig te belasten met zijn of haar eigen moeiten. Maar ongelijkheid in de verhouding pastor en pastorant is nog weer iets anders dan ongelijkwaardigheid.

Het is van alle tijden dat er grote behoefte bestaat aan een veilige ruimte om kwetsbaarheid te tonen en te delen. Treffend hoezeer Paulus dit ook toepast in zijn eigen pastorale attitude naar anderen toe. Alles wat hij in dienst van de gemeente te Korinte deed, is ook getoonzet door zwakte en eigen kwetsbaarheid, tot in de bewoordingen toe, doordat hij niet pronkte met indrukwekkende retoriek. De huidige psychologische attitudes van de moed van imperfectie en het kwetsbaar durven zijn worden *mutatis mutandis* door Paulus zelf keer op keer in praktijk gebracht en als voorbeeld gesteld. Hij is krachtig door Gods genade; het is opmerkelijk hoe telkens in zijn brieven die genade wordt genoemd als basis voor zijn apostelschap. De kracht van God wordt zichtbaar in menselijke zwakte.

Paulus presenteert zich dan niet als een zielig slachtoffer, maar als een zelfbewust persoon die kracht vindt in zijn Zender (zie de tweede Korintebrief). De doorn in het vlees waarmee hij te kampen heeft, is trouwens ook tekenend voor zijn eigen kwetsbaarheid. Met name omdat het gebed om verwijdering ervan niet op de gewenste manier verhoord werd. Paulus heeft zijn lijden moeten doorstaan, zoals Christus dit zelf ook heeft *leren* aanvaarden

niet het minst door de afwijzing van anderen (Hebreeë 5:8). Aanvaarding met alle moeiten van dien, om tot de conclusie te komen: 'want als ik zwak ben, ben ik machtig' (2 Korintiërs 12:9-10).

De erkenning van kwetsbaarheid gaat trouwens niet alleen over psychisch en fysiek lijden van slachtoffers. Het kan ook gaan over elk kwaad dat onderuithaalt of iedere zonde die een mens bedreigt. Ook daarin gaat Paulus iedere pastor voor in zijn nederige basishouding. Hij stelde zich bijzonder kwetsbaar op: als eerste onder de zondaren (Efeziërs 2:3; Filippenzen 3:6v; 1 Timoteüs 1:15). Hij wilde uitblinken en excelleren voor God, maar had daarin hopeloos gefaald. Hij was sterk in het tonen van het gevecht met zichzelf: geworstel en gestuntel (Romeinen 7:17-26). Juist die combinatie is belangrijk. Hij is zich bewust van eigen kwetsbaarheid, maar tegelijk blijft hij de lat voor zichzelf hoog leggen. Paulus is zelf toonbeeld en voorbeeld van eigen kwetsbaarheid. Zijn schrijven geeft ruimte voor eerherstel van de vrijwillige biecht in de samenleving om ook daarin een veilige ruimte te bieden.

Begrensde ruimte

Het is kostbaar als mensen hun kwetsbaarheden willen delen. Daarmee laten ze zien dat ze op de moeilijkste momenten van hun leven vertrouwen in de ander hebben. Dat verdiept de band vaak in het bijzonder. Goed pastoraat houdt ook rekening met begrenzing. Vooral als de zorgverlener in het bijzonder geraakt is door wat de ander heeft meegemaakt en doorstaan. Een te grote betrokkenheid kan namelijk gemakkelijk leiden tot *compassion fatigue*, wanneer de verzorger niet langer in staat is oprecht medeleven te tonen. Een

pastor kan ook voorbeeld zijn in het grenzen stellen door respectvol aan te geven wanneer hij wordt overvraagd en wat dit met hem doet. En bovendien communiceren welk gedrag wel passend zou zijn.

Het is de kunst om gezonde afstand te combineren met betrokkenheid. Maximale nabijheid met behoud van distantie (H.C. Rümke). Dat betekent ook voorzichtig zijn met uitspraken die grenzeloos zijn als: je kunt altijd bellen of altijd bij mij terecht. Zeker op langere termijn is dat niet vol te houden. Een stuk begrenzing en een heldere doelstelling en structuur zijn niet alleen heilzaam voor de pastor, maar ook voor de ander. Begrens liever je beschikbaarheid: je kunt altijd terecht als het nodig is. Dat kan later geëvalueerd worden.

> *Een stuk begrenzing en een heldere doelstelling en structuur zijn niet alleen heilzaam voor de pastor, maar ook voor de ander.*

Het is bovendien niet helpend om de problemen en de moeiten van de ander zich te sterk aan te trekken of over te nemen. Dat leidt tot ongezonde vormen van overdracht en tegenoverdracht (Boswijk-Hummel 2000). Dit geldt in het bijzonder als het gaat om psychische kwetsbaarheid, waarbij religieuze aspecten een belangrijke rol spelen. Achter psychische klachten zit vaak een wereld van verdriet of zelfs een diepe geschondenheid die niet oplosbaar is. En vooral als op lange termijn verdraagzaamheid nodig is, is het belangrijk grenzen te stellen. In het pastoraat bestaat de valkuil om geïsoleerd aan de slag te gaan. Het verdient aanbeveling als pastor – waar mogelijk – anderen erbij te betrekken zonder dat deze precies

hetzelfde doen. Teamwork is hier van belang, waarbij ieder zijn of haar eigen taak waarneemt, vooral in overleg met de betrokkenen die bijstand nodig hebben.

Biddende pastores

Omdat pastoraat altijd plaatsvindt voor het aangezicht van God, is het van belang Hem rechtstreeks daarbij te betrekken, door middel van gebed. Uit recent onderzoek blijkt de grote waardering van het pastorale gebed aan de ene kant, naast de verlegenheid van de pastor aan de andere kant (De Vries 2015). Het kan weleens zo zijn dat pastores zozeer gewaarschuwd zijn voor de risico's op dit terrein of geconfronteerd zijn met eigen ongemak dat zij

> In het besef dat kwetsbare ontmoetingen plaatsvinden onder een open hemel met Gods betrokkenheid in het bijzonder.

het gebed in het pastoraat wat zijn gaan veronachtzamen. Hoe dan ook, het verdient aanbeveling dit onderwerp te maken van intervisie tussen predikanten. Want menige pastorant vindt de voorbede van belang in de pastorale ontmoeting (Schaap-Jonker 2017, 95).

Vooral kwetsbare pastoranten zijn vaak niet in staat om zelf te bidden of kunnen de woorden ervoor niet vinden. Dan is het goed de situatie van de pastorant om zo te zeggen 'bruto' in Gods handen te leggen, met name om iets te kunnen verwoorden van wat de ander doormaakt in zijn of haar klacht voor God of moeite met diens beleid. Het kan ook weer helpend zijn voor de draagkracht van de pastor zelf, die hulp inroept, zijn eigen grenzen erkent en het beslissende werk overlaat aan de voor-

bede van Gods Geest in zijn (onuitsprekelijk) zuchten (Romeinen 8:26-27).

Het belang van en verlangen naar de voorbede wordt in de praktijk keer op keer bevestigd. Zelfs als mensen niet praktiserend christen zijn, kunnen zij om die voorbede vragen wanneer zij extra kwetsbaar zijn of door trauma getroffen worden. Niet zozeer het gebed als afsluitingsritueel, maar om ook tijdens het geestelijk gesprek God aan te spreken en om zijn bijstand te vragen. Dat hoeft trouwens niet per se tijdens het gesprek, het kan eveneens vooraf of daarna door de pastor, als de ander dit als onveilig ervaart. Belangrijk is dat zowel inhoud, vormgeving en rolverdeling goed worden afgestemd met de pastorant (De Vries 2021). Per slot van rekening mag een pastoraal gesprek vooral ook dialoog zijn in plaats van dialoog. In het besef dat de kwetsbare ontmoetingen plaatsvinden onder een open hemel met Gods betrokkenheid in het bijzonder.

Sta op, HEER, hef uw hand, God.

Toch ziet U de pijn en het verdriet,

U merkt het op en weegt het in uw hand.

Op U vertrouwen weerloze mensen.

Psalm 10:12a en 14, Nieuwe Bijbelvertaling NBV21

Literatuur

- Anbeek, C. & de Jong, A. (2013a). *De berg van de ziel. Een persoonlijk essay over kwetsbaar leven*. Utrecht: Ten Have.
- Anbeek, C. (2013b). *Aan de heidenen overgeleverd. Hoe theologie de 21ste eeuw kan overleven*. Utrecht: Ten Have.
- Anbeek, C. (2018). *Voor Joseph en zijn broer. Van overleven naar spelen en andere zaken van uitiem belang*. Utrecht: Ten Have.
- Baan, A. (2019). Een gewonde waardigheid. Paulus en Brené Brown over kwetsbaarheid als messiaanse kracht. In: *Messiaanse exegese. Bijbelse theologie met het oog op het Rijk* (pp. 15-24). Utrecht: KokBoekencentrum.
- Borgman, E., (2021). Pleidooi voor een theologische visie op geestelijke verzorging. *Handelingen* 48/4, 5-13.
- Boswijk-Hummel, R. (2000). *Liefde in wonderland*. Haarlem: De Toorts.
- Brink, E. (2004). Compassie in gebrokenheid. In: Brinke, H. ten & Maris, J.W. (eds). *Meer dan genoeg. Het verlangen naar meer van de Geest* (pp. 54-67). Barneveld: Vuurbaak.
- Brink, E. (2013). *Connecting Horizons with Job*. Pasadena (California): William Carey International University Press.
- Brink, E. (2017). Jobs verlangen naar vertolking. In: Ad de Bruijne en Hans Burger (red.), *Gereformeerde hermeneutiek vandaag* (pp. 239-262). Barneveld: Vuurbaak.
- Brink, E. (2018). Toegang tot Niemandslaan. In: Hans Schaeffer en Geranne Tamminga-van Dijk (red.). *Verhalen om te delen* (pp. 133-140). Amsterdam: Buijten & Schipperheijn.
- Brown, B. (2007). *I Thought It Was Just Me (but it isn't): Telling the Truth About Perfectionism, Inadequacy, and Power*. New York: Penguin/Gotham.
- Brown, B. (2010). *The gifts of imperfection*. Center City: Hazelden Publishing.
- Brown, B. (2016/9). 'Jesus Wept'. [vimeo.com/164049575](https://www.facebook.com/watch/?v=10154585097395682). <https://www.facebook.com/watch/?v=10154585097395682>.
- Clinebell, H. (1984). *Basic Types of Pastoral Care and Counseling. Resources for the Ministry of Healing and Growth*. Nashville: Abingdon Press, pp. 121-133.
- Kooi, M. en K. van der (2017). *Goed gereedschap*. Utrecht: Boekencentrum.
- Koopman, N. (2008). Vulnerable Church in a Vulnerable World? Towards an Ecclesiology of Vulnerability. *Journal of Reformed Theology* 2/3, 240-254.
- Mackesy, Ch. (2020). *De jongen, de mol, de vos en het paard*. Utrecht: KokBoekencentrum.
- Perrin, R. (2020). *Changing shape*. The Faith Lives of Millennials, London: SCM Press.
- Schaap-Jonker, H. (red.) (2017). *Breekbaar verbonden. Hechttingsproblemen en geloofsvertrouwen*. Utrecht: Boekencentrum.
- Schaap-Jonker, H. (red.) (2020). *Handboek pastoraat bij psychische problemen*. Utrecht: KokBoekencentrum.
- Vries-Schot, M. de (2013). *Geloven is gezond. Zingeving en geloofsgroei in hulpverlening en pastoraat*. Utrecht: Boekencentrum.
- Vries-Schot, M. de (2021). *Vervuld leven is leren liefhebben*. Sliedrecht: Merweboek.
- Vries, R.J. de (2015). Het pastorale gebed als afsluitingsritueel. *Theologia Reformata* 58/1, 6-24.
- Vries, R.J. de (2021). Pastoraal bidden als samenspraak. *Theologia Reformata* 64/1, 26-43.

weetwatjegeloof.nl

Psychische problemen hebben vaak gevolgen voor hoe iemand naar zichzelf, naar anderen en naar God kijkt. Als pastor is het belangrijk om daar weet van te hebben en wat de do's en don'ts zijn in het contact.

Weetwatjegeloof.nl en het Kennisinstituut christelijke ggz (Kicg) ontwikkelden daarom een gratis online cursus bij het *Handboek pastoraat en psychische problemen*, waarin vijf thema's worden behandeld: pastoraat en hulpverlening, angst, persoonlijkheidsproblematiek, depressie en suïcide en trauma. In de video's krijg je handreikingen van zowel een hulpverlener als pastor, je hoort een ervaringsverhaal en een casus om over na te denken. Naast de video zijn er bij elk thema reflectievragen, materiaal ter verdieping en een gesprekshandleiding te vinden. De cursus is zowel individueel als in groepsverband te volgen.

weetwatjegeloof.nl/seminars/pastoraatenpsychologieseminar/